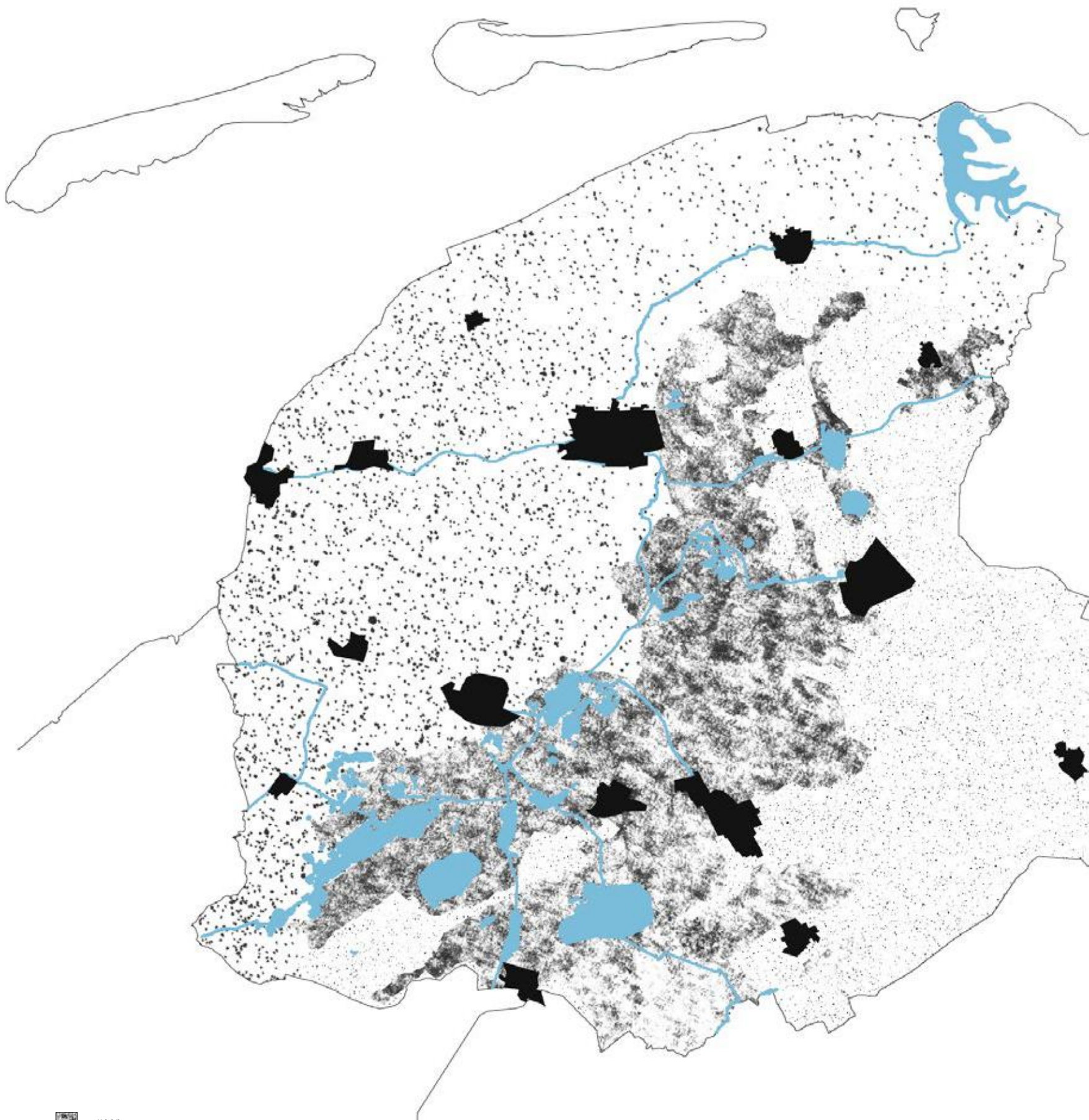

2050

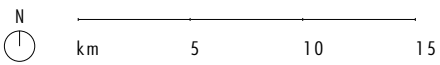
Inspiratieteam Toekomst Veenweide
November 2020

W
D
E
W
R
G
Z
A
W
L

- veen
- klei
- zand

OP DE WYN FAN JUSTER KINST HJOED NET SILE

“Op de wind van gisteren kan je vandaag niet zeilen”

De Nederlandse veenweidegebieden staan in de spotlights. Er komt veel op ze af. Het grootste aaneengesloten veenweidegebied van Nederland ligt in Fryslân, de Feangreide. Daarover gaat dit inspiratiemagazine ‘Feangreide 2050’. Onze eerste publicatie als Inspiratieteam Toekomst Veenweide (ITV).

Dit doen we gelijktijdig met de terinzagelegging van het Veenweideprogramma 2021-2030 door Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân in samenwerking met de Friese veenweidegemeentes. Een programma waarmee de Friese overheden de koers uitzetten voor het komend decennium.

Als ITV richten we het vizier op 2050. We stelden ons voor hoe de Feangreide, als systeem, dan zou kunnen functioneren. We doen dat vanuit een vrije en onafhankelijke positie. Het toekomstbeeld inspireerde ons, terugredenerend vanuit 2050, onverbloemd het pad te schetsen dat de Feangreide volgens ons heeft af te leggen.

De problematiek van de veenweidegebieden, ook de Friese, is helder en in talloze beleidsstukken vastgelegd. De Feangreide zal aanzienlijk moeten gaan vernatten. Dat wil niet zeggen dat het een probleemgebied is of dat zal worden. Integendeel. Wij zien een inspirerende, groene en ondernemende Feangreide voor ons. Een welvarend gebied waar het goed wonen, werken en ondernemen is; een voorbeeld voor andere Europese plattelandsgebieden. Met dit document, en met name de drie vanuit 2050 geschreven inspiratieconcepten, willen wij de Feangreidemienskip inspireren om buiten bestaande paden te treden. Dat is spannend en omgeven met onzekerheden, maar ook zo noodzakelijk.

Vanuit onze verschillende achtergronden dachten we na over de principes die, volgens ons, ten grondslag moeten liggen aan een toekomstbestendig landgebruik in de Feangreide. Ons verhaal is gebaseerd op de vele gesprekken die we voerden en de inzichten en kennis die we de afgelopen jaren opdeden over dit onderwerp. Maar hoe uitgebreid deze zoektocht ook was, het is maar de helft van het verhaal. De andere helft kan alleen door u, als Feangreidemienskip, geschreven worden. Vanuit uw kennis van en betrokkenheid bij het gebied. Dit document biedt daarom niet alleen onze hulp in de vorm van onze inzichten, maar moet ook gezien worden als een uitnodiging om daarmee samen met u aan de slag te gaan. Die uitnodiging zit in dit inspiratiemagazine besloten.

Zo willen we u uitdagen zelf het heft in handen te nemen op weg naar een perspectiefrijke, groene en ondernemende Feangreide.

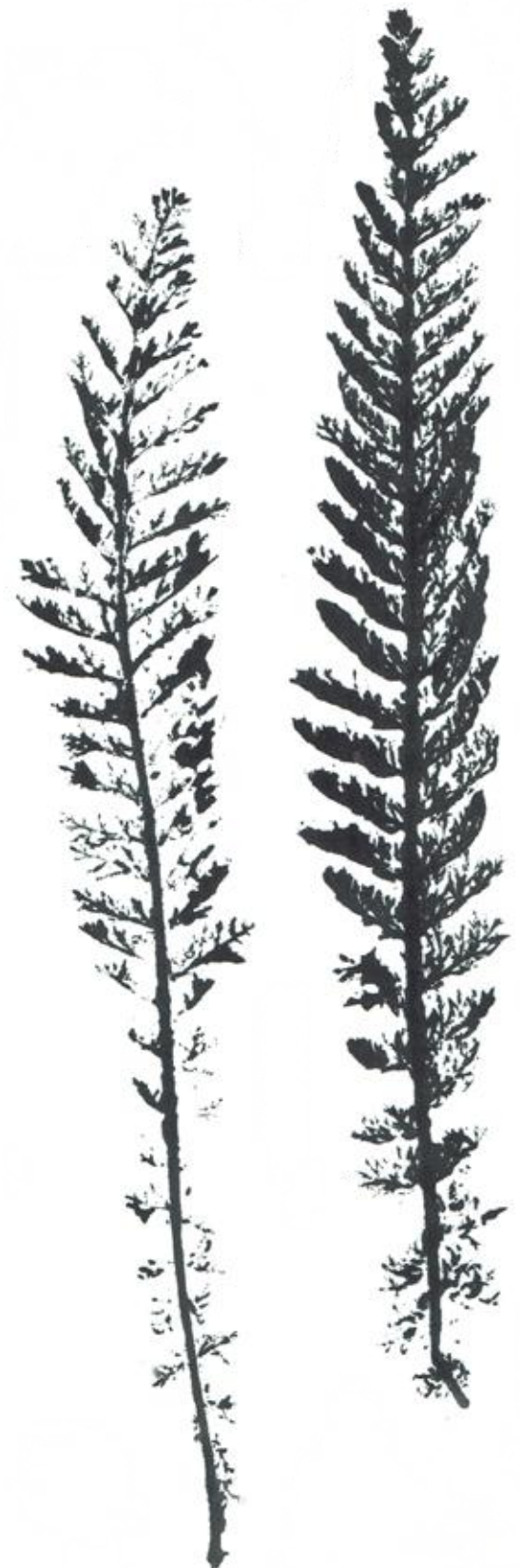
Inspiratieteam Toekomst Veenweide, november 2020

Albert van Zadelhoff
Floris Alkemade
Gilles Erkens
Joris Lohman

WAT WE SIGNALEREN

**VERBONDENHEID,
AANPASSINGSVERMOGEN EN
UITDAGINGEN**

► FEANGREIDE EN LANDBOUW AL EEUWEN ONLOSMAKELIJK VERBONDEN

De veenweiden zijn een karakteristiek Nederlands landschapstype. We treffen ze aan in de lage delen van Holland en Utrecht. Met zo'n 90.000 hectare ligt het grootste aaneengesloten veenweidegebied van Nederland in Fryslân. We noemen dit de 'Feangreide'.

Nederland staat bekend als een aan het water ontworsteld delta- en kustlandschap met als beeldbepalende elementen meren, waterwegen, dijken, molens, boerderijen, weilanden, dorpen en grachtensteden. De natuur is vrijwel zonder uitzondering onderdeel van een door mensenhanden gemaakt cultuurlandschap. De Feangreide is een schoolvoorbeeld van dit oer-Hollands landschap. De landschapsecologische basis werd duizenden jaren geleden al gelegd, maar kreeg zijn definitieve vorm met de ontginningen.

Voor de ontstaansgeschiedenis van de Feangreide moeten we terug naar de ijstijden. Opkruidend ijs vanuit het noorden creëerde de stuwwallen van het Drents Plateau en Gaasterland, die vervolgens werden bedekt met een dikke laag dekzand. In het Holoceen, het tijdperk na de ijstijden, werd het warmer. Het ijs smolt en de zeespiegel steeg. Op plaatsen waar het water moeilijk weg kon, ontstonden veenmoerassen. Het lage midden van Fryslân was zo'n plek waar zich gestaag een dik veenpakket vormde. Nog lang brak de zee regelmatig door, sloeg delen van het veen weg of bedekte het met een laag klei.

KOMEN EN GAAN

Vervolgens verscheen de mens op het toneel. In verschillende periodes werden de veengebieden, vanaf de naburige klei- en zandgronden, in cultuur gebracht. Op het vruchtbare akkerland teelde men granen als gerst en rogge. Na verloop van tijd werkten de landbouwactiviteiten de vertering van het veen in de hand. Bodemdaling en toenemende wateroverlast waren het gevolg. In grote delen van het Friese veengebied verdween de mens weer van het toneel. Meren ontstonden of breidden zich uit. Dorpen verdwenen of gingen 'aan de wandel' richting hoger gelegen zandruggen.

WATERMANAGERS

Georganiseerde samenwerking en technologie bleken de sleutels om het veengebied naar menselijke hand te zetten. Boeren legden dijken, vaarten, kanalen, polders, watermolens, afwateringssluizen en gemalen aan. Het ingenieuze watersysteem van de Friese Boezem, het uitgebreide vaarwegennetwerk en de vele historische waterwerken waren het resultaat. Het water was tot in de 20e eeuw het belangrijkste transportsysteem en droeg in hoge mate bij aan de groei van dorpen en steden.

Door de bodemdaling werden de omstandigheden in de loop der eeuwen minder gunstig voor de akkerbouw. Het werd hier simpelweg te nat. Het grasland (greidelân) ging, vanaf de late Middeleeuwen, steeds meer de dienst uitmaken op het Friese veen.

GRASLANDBOUW

De lange traditie van graslandbouw drukte nadrukkelijk haar stempel op het karakteristieke landschap van de Feangreide. De uitgestrekte weidsheid. De Friese stelpboerderijen met hun feloranje daken. De koeien in de weilanden. De weidevogels en ganzenpopulaties. Het boezemsysteem van meren, vaarten en gemalen. De polders met hun dijken, molens en sloten. Dit agrarisch landschap, gecombineerd met de natte natuur en de op het water georiënteerde cultuurhistorische stadjes en dorpen, geeft de Feangreide een sterke en typisch Friese identiteit.

De Feangreide bestaat bij de gratie van begrazing. Zonder dat verruigt het gebied binnen enkele decennia. Daarmee verdwijnen andere gebiedskenmerken als openheid, sloo en ontginningspatronen én de weidevogels. Een duurzame toekomst voor de Feangreide duurzame condities voor de (gras)landbouw zijn daarom onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Rolklaver

“DE FEANGREIDE BESTAAT BIJ
GRATIE VAN BEGRAZING”

▶ **AANPASSINGSVERMOGEN ALS CONSTANTE FACTOR**

De Feangreide heeft twee gezichten. Enerzijds draagt het de sporen van eeuwenoude processen en een betrokkenheid die tot fascinerende, en vaak ook oogverblindend mooie, cultuurlandschappen heeft geleid. Anderzijds lieten menselijk ingrijpen en voedselproductie hun sporen na in het landschap. Met als constante factor dat het boerenbedrijf zich voortdurend aan veranderende omstandigheden heeft moeten aanpassen.

Het aanpassen begon al met de omschakeling van akkerland naar grasland, toen de omstandigheden te nat werden. In de late Middeleeuwen zorgden melkoverschotten er voor dat boeren melk gingen conserveren en verhandelen. Zo deden boter en kaas hun intrede op het boerenbedrijf. Er werd ook al geëxporteerd. Het leverde boter zelfs de veelzeggende bijnaam op: 'het Friese goud'.

In de 19e eeuw brokkelde het concurrentievermogen van het Friese goud gestaag af door slechte kwaliteitscontrole en uitblijvende productievernieuwing. Eind 19e eeuw begonnen de Friese melkveehouders aan een inhaalslag. In hoog tempo verrezen er (coöperatieve) melkfabrieken die goedkoper konden produceren én centra werden van product- en procesinnovaties.

MODERNISERING

Ook de afgelopen eeuw zorgde genoemd aanpassingsvermogen tot een duizelingwekkende keten van veranderingen. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de modernisering van de Nederlandse landbouw de hoogste prioriteit. Markt- en prijsbeleid, ruilverkavelingen, investeringen in kennis, innovatie en technologie maakte deze moderniseringslag mogelijk. De boeren in de Feangreide gingen hierin mee.

Gefocust werd op een zo hoog mogelijke productie per dier en per hectare tegen zo laag mogelijke kostprijs. Er werd geïnvesteerd in stalinrichting, mechanisatie en automatisering. Percelen werden samengevoegd om efficiënter te kunnen werken. Landerijen werden ingezaaid met eiwitrijk gras voor een hogere productie. Fokprogramma's en gerichte voeding zorgden voor steeds hogere melkopbrengsten. Lokale melkfabrieken gingen op in steeds grotere coöperaties, zoals Friesche Vlag en Frico. Ze brachten de Friese zuivel naam en faam tot ver buiten Europa.

De overheden faciliteerden dit proces van modernisering. Zo werden er landwegen aangelegd voor de ontsluiting van landbouwpercelen en boerenerven. Het aloude vervoer over water verdween gestaag uit de moderne bedrijfsvoering. De waterhuishouding werd aangepast aan de eisen van de moderne landbouw. Tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw kwamen grote delen van de Feangreide 's winters nog langdurig onder water te staan. De opening van het Hooglandgemaal bij Stavoren maakte daaraan definitief een eind. 'Peil volgt functie' werd het nieuwe adagium.

SCHAALVERGROTING EN AFHANKELIJKHEID

De maatschappij profiteert tot op de dag van vandaag volop van de in de landbouw doorgevoerde efficiëntieslag. In 1850 gaven we 70% van ons inkomen uit aan voedsel. In 1950 nog 39%. In 1969 was dat 24% en vandaag de dag slechts zo'n 11%. Dankzij de productiviteitstijging deelt iedereen in een toegenomen welvaart.

Achter genoemde percentages gaat nog een ander sturend mechanisme schuil. Niet alleen de technologische ontwikkeling, maar ook de herziening van de overwegend internationaal georganiseerde voedselketen bracht agrariërs in een steeds afhankelijker positie. Ook financieel. Het enig mogelijk antwoord daarop was voortdurende schaalvergroting en zo veel mogelijk produceren tegen zo laag mogelijke kosten.

Dat ging lang goed, maar het wordt steeds duidelijker dat het systeem barsten vertoont. De weg die is ingeslagen door de ouders en grootouders van de huidige generatie boeren zal niet oneindig blijken. Een nieuwe generatie boeren wordt net als eind 19^e eeuw opnieuw aangesproken op zijn aanpassingsvermogen.

van der Zonen
Rotterdam

**“EEN NIEUWE GENERATIE BOEREN
WORDT AANGESPROKEN OP ZIJN
AANPASSINGSVERMOGEN”**

► **UITDAGINGEN VOOR EEN NIEUWE GENERATIE FEANGREIDEBOEREN**

Er wordt, vanuit verschillende hoeken, een sterk appel gedaan op het aanpassingsvermogen van de Feangreideboeren. De uitdagingen waarmee ze worden geconfronteerd variëren van de financierbaarheid van de bedrijfsvoering en de houdbaarheid van het kostprijsmodel tot milieu-, klimaat- en biodiversiteitsvraagstukken. Juist op de veenbodems van de Feangreide is de noodzaak tot aanpassing extra urgent.

Het is 2020. Jonge boeren die recent zijn ingestapt of binnenkort het stokje overnemen zijn de komende decennia aan zet. Rond 2050 zullen zij de balans opmaken van wat de tijd hen heeft gebracht. Boerden ze voor- of achteruit? Hoe zit het met hun opvolgers? Wat geven ze aan hen door? De vragen stellen, is eenvoudiger dan ze beantwoorden. Eén ding is zeker: de komende dertig jaar staat de nieuwe generatie Feangreideboeren voor grote uitdagingen.

Dat begint met het onderliggende probleem waar de landbouwsector als geheel voor staat: de toekomstbestendigheid van het kostprijsmodel. In ons land zijn de kosten van land en arbeid dermate hoog dat blijvend concurreren op de wereldmarkt bijkans onmogelijk is. Concurreren op efficiency gaat verloren, wanneer elders in de wereld ook steeds efficiënter wordt geproduceerd.

DALENDE FINANCIERINGSRUIMTE

Dit zien we onder meer terug in de financierbaarheid van de activiteiten. De financieringsruimte voor agrariërs is al een tijdje aan het dalen. Jaarlijks neemt de financiering die de Rabobank – marktleider in de agrarische kredietverlening – heeft uitstaan, af met € 0,5 miljard. Ook de individuele financieringsruimte daalt.

Banken stopten ook met het aflossingsvrij financieren van land. Agrariërs mogen veelal ook slechts 70% van de grondwaarde inzetten als onderpand. Deze trend zet door. Zeker wanneer land, als belangrijkste onderpand voor financiering, lokaal of nationaal in prijs daalt. Daar komt bij dat melkveehouders, uit eigen zak, fosfaatrechten moeten bekostigen.

Al met al dreigt een negatieve spiraal. De cashflow is te beperkt om te kunnen investeren, de verdien capaciteit loopt verder terug, land moet worden verkocht, grondprijzen dalen, etc.

MAATSCHAPPELIJKE BEELDVORMING

Een groeiend deel van de maatschappij maakt zich bovendien zorgen over verlies van biodiversiteit, de teloorgang van het landschap en de verstoring van het leefmilieu op het platteland. Deze beeldvorming vermindert de motivatie van boeren en remt de ontwikkeling van de bedrijfstak.

Natuurlijk komt de agrarische sector terecht op voor haar ondernemersbelang. De positionering van de landbouw, aan het begin van de waardeketen, houdt echter ook een grote verantwoordelijkheid in. Neem de toenemende vraag naar duurzaam en diervriendelijk geproduceerd voedsel. Als de sector dat niet levert, kan de rest van de waardeketen van niet-duurzame producten geen duurzame producten maken. Als de spanning tussen vraag en aanbod in de keten oploopt, zullen deze actoren vaker naar alternatieven zoeken. Bijvoorbeeld elders in de EU. Of, in het geval van melk, naar plantaardige alternatieven.

URGENTIE OP HET VEEN

Juist in veenweidegebieden, zoals de Feangreide, is de urgentie om te veranderen extra groot. Deze urgentie komt met name voort uit de waterhuishoudkundige situatie van dit gebied in samenhang met het veen. Het is aan de Feangreideboeren om als eerste in beweging te komen. Afwachten en eerst kijken wat er in andere landbouwregio's gebeurt, is niet raadzaam.

De moderne landbouw bepaalde de afgelopen decennia grotendeels het peilbeheer. Vanwege de draagkracht van de bodem en de gewasopbrengst wordt het grondwaterpeil sinds de oorlog kunstmatig extra laag gehouden. Gevolg is wel dat het veen oxideert en de bodem in straf tempo daalt. Eeuwenlang daalde de bodem in de Feangreide circa 2 mm per jaar, terwijl dat onder het nieuwe peilregime (gemiddeld) 5-10 mm per jaar is. Bij ongewijzigd peilregime ontstaat een vicieuze cirkel die pas ophoudt als de veenlaag verdwenen is. Aangezien deze op veel plekken ruim een meter dik is en op sommige plekken nog meer, gaat het om forse bodemdalingen binnen een relatief kort tijdsbestek van 100 tot 200 jaar.

KEERZIJDEN VAN DIEPONTWATERING

Overheid en samenleving willen het zo ver niet laten komen. De negatieve gevolgen van de diepontwatering komen steeds nadrukkelijker naar voren: stijgende kosten van aanpassingen in het waterbeheer, toenemende risico's op verzakkingen en funderingsschade, versturende werking op het bovenregionale watersysteem en verschraling van natuur en landschap.

Nieuwe technieken, als peilgestuurde drainage, kunnen dit proces mogelijk wat vertragen, maar bieden geen oplossing voor de langere termijn. Ze bieden ook financiers, die weinig vertrouwen hebben in de verdien capaciteit van gangbare landbouw in de veenweidegebieden, onvoldoende houvast. Waardedaling van grond en bezit hangt dan ook boven de markt.

CO₂-UITSTOOT

Juist nu dient zich een krachtig momentum aan om de vicieuze cirkel te doorbreken. Veenafbraak zorgt namelijk niet alléén voor bodemdaling. Er komt ook CO₂ vrij. De problematiek van de veenweidegebieden ontstijgt daarmee het regionale niveau. In het vorig jaar gesloten klimaatakkoord onderschrijven verschillende sectoren de ambitie de CO₂-uitstoot de komende jaren drastisch te verminderen. Dit is een eerste invulling op de klimaatwet die de reductie van de emissies van broeikasgassen in 2050 tot een niveau dat 95% lager ligt dan in 1990 als doelstelling heeft.

Deze reductie moet elke sector, dus ook de landbouw, zelf opbrengen. De Nederlandse veenweidegebieden zijn binnen de sector landbouw en landgebruik een belangrijke bron van uitstoot van broeikasgas; de veenweidegebieden ontkomen daarom niet aan een forse CO₂-reductie. Om klimaatneutraal te kunnen zijn in 2050 is een verhoging van grondwaterstanden in de Feangreide onvermijdelijk. De vraag is niet langer óf en hoeveel de Feangreide de komende dertig jaar vernat moet worden, maar wanneer. En in welk tempo.

Koninginnekruid

**“VERHOGING VAN
GRONDWATERSTANDEN IS
ONVERMIJDELIJK”**

Swanepoppel

INSPIRATIECONCEPTEN

2050

DROMEN OVER EEN STERK VERNATTE FEANGREIDE

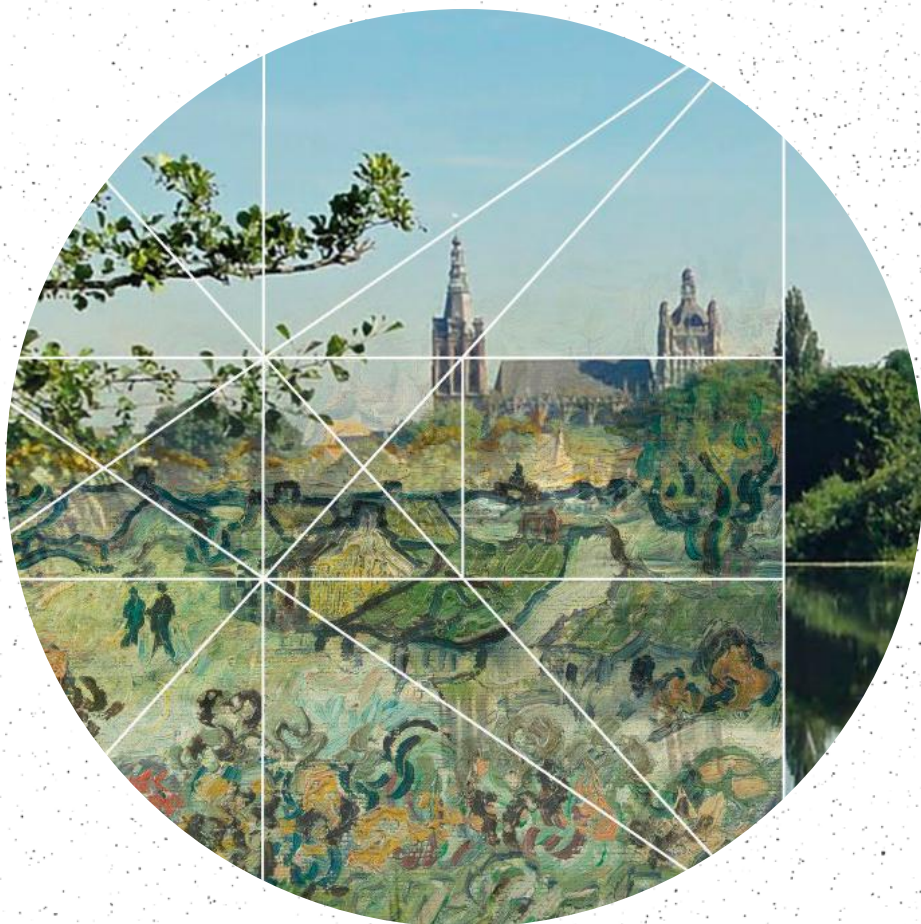
Vernatting van de Feangreide is onontkoombaar. Het zal impact hebben op de bewerkbaarheid en productiviteit van het land. De opbrengsten per hectare zullen beduidend lager komen te liggen. De voerbalans wordt ongunstiger en het aantal productiemaanden wordt beperkt.

Het zijn vooruitzichten die niet iedereen even graag hoort. Toch is dat geen reden om een aanstaande koerswijziging te negeren of in de wind te slaan. De vragen die in de Feangreide samenkomen zijn namelijk urgent en omvangrijk. Hoe langer noodzakelijke transitie worden uitgesteld, hoe lastiger het wordt om aan te haken. De knop omzetten is niet eenvoudig, maar wel uiterst wenselijk en op termijn profijtelijk. In de Feangreide pakken al heel wat boeren de handschoen op door te starten met experimenteren en innoveren.

Veranderingen kunnen ook een enorme kwaliteitsverbetering met zich meebrengen. Vanuit dit optimisme willen wij als ITV de mienskip in de Feangreide uitdagen nieuwe toekomstbestendige routes te verkennen. Ter inspiratie schetsen we drie toekomstperspectieven hoe de Feangreide er in 2050 uit kan zien.

1

**'FEANGREIDE©'
EEN MERK OM
VAN TE HOUDEN**

Landschapspark Van Gogh

▼

De Feangreide staat anno 2050 bekend als een welvaartsregio waar landschap, natuur, cultuur, duurzame voedselproductie en recreatie hand in hand gaan binnen één groot landschapspark van (inter)nationale allure: Feangreide©. Een merk om van te houden dat recht doet aan het imago van Fryslân als waterrijke provincie met een rijke natuur en cultuur. Met bloemrijke weilanden, een gezonde agrarische sector, internationaal vermaarde voedselproducten en een streekeigen gastronomie.

Landschapspark Feangreide beschikt over internationaal aansprekende rijkdommen. Vanzelfsprekend behoren daartoe de Friese meren, het fijnmazig netwerk aan waterwegen, de vele historische stadjes én de Friese taal, sporten en gemeenschapszin die de tand des tijds met verve hebben doorstaan.

Nieuw, of moeten we zeggen oud, is het (cultuur)landschap dat vanaf 2020 een metamorfose onderging. Vandaag de dag gesymboliseerd door uitgestrekte bloemrijke graslanden, plas-dras weilanden met weidevogels, soortenrijke moeras- en veenweidenatuur én een gezonde agrarische sector die sterk verbonden is met haar omgeving, het landschap en de natuur. De gruttopopulatie vond, na een zeer moeilijke tijd, weer haar plek in de Feangreide. Het is met verve de mascotte van het landschapspark; de 'Kening fan 'e Feangreide'.

2050

STAD EN PLATTELAND

Bijzonder aan landschapspark Feangreide is de combinatie van stad en platteland. De Friese 'stedenruit' Leeuwarden, Drachten, Heerenveen en Sneek en het tussengelegen 'Blauwe Hart' versterken elkaar. Stedelingen waarderen het aantrekkelijke platteland als productie- en recreatiegebied, terwijl de plattelandsbewoners profiteren van de stedelijke voorzieningen. Bezoekers waarderen juist de mogelijkheid om 'het beste van twee werelden' te combineren: stedelijk vertier en een karakteristiek, typisch Nederlands vijfsterrenlandschap.

Ook elders in Europa kwamen in de 21^e eeuw regio's bovendrijven die aantrekkelijke steden combineren met vitale, karakteristieke landschappen. Denk aan de Engelse landschapsparken, zoals het Peak District tussen Manchester, Leeds en Sheffield (2,5 keer zo groot als de Feangreide) dat jaarlijks tussen de 10 en 20 miljoen bezoekers trekt. Goed voor een omzet van zo'n 5 miljard euro, tienduizenden banen in de gastvrijheidssector en een sterke verwevenheid van landbouw, landschap en omgeving. Dichter bij huis vinden we landschapspark Van Gogh te midden van de Noord-Brabantse steden. De ontwikkelingen in Noord-Brabant en Fryslân liepen min of meer gelijk op. In Nederland worden ze tegenwoordig in één adem genoemd als toonzetters van een renaissance van het platteland.

KRUISBESTUIVING

Agrariërs elders in het land kijken met enige jaloezie naar de merkkracht die de Feangreide de afgelopen decennia op wist te bouwen. De internationale positionering van het landschapspark draagt niet alleen bij aan de naamsbekendheid van de regio, maar ook aan de exposure en afzet van duurzaam geproduceerde streekproducten als de Feangreide© zuivel. Bovendien profiteren de agrarische en toeristische sector van de toegenomen belangstelling voor lokaal, gezond geproduceerd voedsel en de voorkeur van consumenten voor kwaliteit en authenticiteit.

Stuk voor stuk factoren die de afgelopen decennia zorgden voor een sterke kruisbestuiving tussen de agrarische en toeristische sector in landschapspark Feangreide waar volop is geïnvesteerd in hoogwaardige dag- en verblijfsrecreatie en streekgebonden gastronomie.

Korte ketens naar voorbeeld van streken in Frankrijk en Italië

Weerriben zuivel, natuur en landschap als merk

VOEDSELKETEN

Anticiperend op zowel het overheidsbeleid als de sterke hang naar gezond produceren en consumeren, is binnen landschapspark Feangreide succesvol geïnvesteerd in korte ketens tussen boer en consument. Er zijn regionale voedselsystemen opgezet, waarbij duurzaam geproduceerde, beschermde streekproducten tegen een aantrekkelijke prijs lokaal worden afgezet. Dit naar voorbeeld van gebieden in landen als Frankrijk en Italië waar overheid en agrarische sector al veel langer succesvol investeren in het stimuleren, beschermen en opzetten van regionale productie- en consumptieketens. In de Feangreide zijn daarbij ook Europese subsidies voor plattelandsontwikkeling ingezet en sponsoren enkele financiële instellingen en een grote supermarktketen het landschapspark omdat ze zich graag affichereren met de duurzame en gezonde voedselketen.

Met onder meer deze aanpak is het verdienvermogen van de Feangreidelandbouw de afgelopen decennia structureel verbeterd en verduurzaamd. Tevens is er sprake van een sterk gevoelde regionale identiteit. Dat begon met de ambitieuze koers om de regio internationaal te positioneren. De drive en vastberadenheid en vervolgens het succes brachten een grote saamhorigheid teweeg. Nu is er het gevoel van regionale trots en bereidwilligheid om al het moois wat de Feangreide te bieden heeft te bewaren voor de toekomst.

“DE FEANGREIDE ALS
WELVAARTSREGIO”

2

'GÊRSEKONOMY' EEN STAPELING VAN REVENUEN

Graslandbouw blijft beeldbepalend

▼
Anno 2050 bestaat de Feangreide nog steeds uit grasland. Natte graslanden met extensief beheer hebben de overhand. In andere delen is het gebruik wat intensiever (klei op veen) of staan juist percelen periodiek of soms permanent onder water. Een deel van de Feangreide wordt beheerd als natuur. Daarbuiten is het ondernemerschap gericht op een stapeling van revenuen, passend bij de perceelfunctie. Het maakt de Feangreide tot een welvarende plattelandsregio, gerenommeerd om zijn veelzijdigheid en innovatiekracht.

Het landschap van de Feangreide is in de laatste decennia getransformeerd. Het werd gevarieerder, soortenrijker en daardoor aantrekkelijker. Cruciaal hierin was de beslissing afscheid te nemen van het 20e eeuwse adagium 'peil volgt functie'. Wat aanvankelijk behoorlijk veel stof deed opwaaien: Maar de urgentie van het klimaatprobleem en de wetenschappelijke inzichten maakten deze beslissing onafwendbaar. Met als resultaat dat er in de Feangreide een gemiddelde grondwaterstand van 20 cm onder maaiveld wordt aangehouden. Studies tonen aan dat de CO₂-uitstoot hierdoor sterk vermindert, terwijl de uitstoot van methaan (en lachgas) weinig toeneemt.

2050

FUNCTIE VOLGT PEIL

Het bleek fysisch-geografisch niet mogelijk en onwenselijk om overal een grondwaterstand van 20 cm onder maaiveld te bereiken. Zelfs de vlakke Feangreide kent hoogteverschillen binnen de peilvakken. Micro-watermanagement was niet de weg die men hier wilde bewandelen. Uitdaging voor ondernemers werd lonende functies te vinden die passen bij de perceelomstandigheden. Voor veel percelen bleef de formule overeind van gras als optimale natte teelt en zuivel als optimale verwaardingsmethode.

Grootste zorg was aanvankelijk of agrariërs een goede botërham konden verdienen met de meer extensieve bedrijfsvoering. Deze zorg werd weldra weggenomen dankzij de hogere prijs voor de Feangreidezuivel en de aanvullende inkomsten uit subsidies, sponsoring en nevenactiviteiten. Daarmee was en is de 'gërseconomy' (graseconomie) in de Feangreide landelijk een voorbeeld van adequaat omgaan met veranderende omstandigheden en het stapelen van revenuen.

CO₂-credits voor CO₂-
uitstotende bedrijven

Zoetwater als het
Blauwe Goud

Moerasenergie op de
natste gronden

CO₂-CREDITS EN -CAPTURE

Een van die verdienfuncties is de verkoop van zogenaamde CO₂-credits. Bedrijven en organisaties die zelf geen kans zien hun CO₂-uitstoot te beperken, compenseren dit door CO₂-rechten te kopen van agrariërs, terreinbeheerders en grondbezitters in de Feangreide. De geboden wederdienst is behoud van de opgeslagen voorraad koolstof in de veenbodems (CO₂-capture onder maaiveld). Sommige ondernemers en terreinbeheerders gaan een stap verder door op de natste, voor de graslandbouw minst geschikte, plekken veen te laten aangroeien. Dit blijkt één van de meest efficiënte manieren om CO₂ op te slaan in het landschap. (CO₂-capture boven maaiveld) en een geweldig alternatief voor bosbouw. De CO₂-capture compenseert ook de beperkte uitstoot aan broeikasgassen in andere delen van de Feangreide, zodat de regio sinds kort als klimaatneutraal door het leven gaat.

NIEUWE FUNCTIES NATSTE GRONDEN

Naast de productie van veenmosveen, zoals hierboven beschreven, worden de natste gronden - waar geen grasteelt mogelijk is - ook benut voor energieproductie. Er is zelfs een hele 'moerasenergie' branche omheen ontstaan. Aanvankelijk vooral in de vorm van zonnepanelen die op schroeffunderingen of drijvers werden geplaatst. Door koeling en weerkaatsing van zonlicht op een natte, ondergrond produceren ze meer energie. Bij de locatiekeuze wordt rekening gehouden met de landschappelijke inpassing. Tegenwoordig zijn de zonnepanelen in het gebied weer wat op hun retour. De echte doorbraaktechnologie voor de Feangreide lijkt aquathermie. Oftewel, het winnen van warmte uit de volop aanwezige zoetwatervoorraad. De Feangreide loopt landelijk voorop met deze techniek. Ook natte teelten hebben een plek in het verdienmodel van de Feangreideboer. Met de oogst van lisdodden, riet, olifantsgras en eendenkroos wordt een graantje meegepikt in de toenemende vraag naar biobased grondstoffen. Opbrengsten vinden een weg naar zowel de food- als non-foodsector. Bijvoorbeeld voor toepassing in veganistische voedingsmiddelen, maar ook als plasticvervangers en constructie- en isolatiemateriaal.

BLAUWE GOUD

Het laaggelegen landschapspark Feangreide speelt een belangrijke rol in het bergen, zuiveren en op aanvraag leveren van zoetwater. Waar tot in de jaren twintig water zo snel mogelijk werd weggepompt en geloosd op het buitenwater, wordt het tegenwoordig zoveel mogelijk gebufferd en op verschillende plaatsen ook gezuiverd in zuiveringsmoerassen. Hiermee dragen grondeigenaren in belangrijke mate bij aan het beperken van de kosten en investeringen van het waterschap én in het beheren van de door klimaatverandering schaarser wordende zoetwatervoorraad. Zoetwater wordt inmiddels wereldwijd aangeduid als het 'Blauwe Goud.'

Mede dankzij de verhoogde waterstanden en waterbuffering in de Feangreide bleef de verzilting in de noordelijk gelegen kleigebieden beperkt en staat deze Friese regio nog altijd te boek als één van 's werelds topakkerbouwgebieden. Om dezelfde reden vloeit er ook minder grondwater af van de hoger gelegen zandgronden, waardoor de verdroging daar beperkt blijft. De waterbuffers in de Feangreide worden ook aangesproken om verzilte kleigronden door te spoelen en de hogere zandgronden van zoet water te voorzien.

Grondeigenaren in de Feangreide die deze waterdiensten leveren, ontvangen naast een kwijtschelding van waterschaps- en (soms ook) verontreinigingsheffing een vergoeding voor hun waterdiensten.

NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

Ook voor de grote transitie van de Feangreide werd er, via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), al subsidie beschikbaar gesteld voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Met de komst van de Green Deal en het stimuleren van natuurinclusieve landbouw en herstel van biodiversiteit is daar in de jaren twintig en dertig meer werk van gemaakt en budget voor vrijgemaakt. Vanuit Europa, maar ook door de provincie en gemeenten. Agrariërs, landeigenaren en natuurbeheerders worden tegenwoordig naar behoren gecompenseerd voor inspanningen die de biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en natuur ten goede komen. Ook de opkomst van verenigingen en

stichtingen die provinciaal, dan wel landelijk, agrariërs financieel tegemoetkomen wanneer ze extensief boeren levert een belangrijke bijdrage aan de weer bloemrijke en vruchtbare weilanden die we in de Feangreide ontwaren. Niet voor niets groeide de grutto uit tot het (merk)symbool van de regio.

RIJK PALET

Dat het goed toeven is in de Feangreide is onderfussen alom bekend. Jaarrond komen er honderdduizenden toeristen en recreanten op af die volop genieten van het waterrijke en levendige landschapspark met haar authentieke karakter en vele toeristisch-recreatieve voorzieningen. Ook streekproducten en toerisme leveren daarmee een substantiële bijdrage in de gèrsekonomy. Alles bij elkaar is een rijk palet aan verbredings- en verdienopties ontwikkeld waar niet alleen de agrarische sector, maar ook de natuur- en landschapsbeheerders en toeristische sector de afgelopen decennia van profiteerden. Belangrijke, nog niet genoemde, meerwaarde schuilt ook in de diversificatie van activiteiten. Met name boeren zijn hierdoor minder afhankelijk van de wereldmarkt en minder kwetsbaar bij tegenwind.

Banken nemen dit ook mee in hun bedrijfsbeoordeling en de financierings- en investeringsruimte die ze kunnen bieden. Niet voor niets ligt het investerings- en welvaartsniveau in de Feangreide, na de aanvankelijk teruggang in de jaren twintig, boven het landelijk gemiddelde van plattelandsgebieden.

3

SAMENWERKEN BINNEN EEN 'FEANGREIDEGEA'

Vele dorpsnamen in de Feangreide
eindigen op 'gea'

De anno 2050 ontstane Feangreidegêrseconomy wordt het beste getypeerd door verbreding en samenwerking. Verbreding in de vorm van boerenbedrijven die hun inkomen uit zuivel aanvullen met nieuwe verdienmodellen. Samenwerking in de vorm van het Feangreidegea; coöperatieve samenwerking op landgoedschaal. Naar evenbeeld van de aloude samenwerking op dorpsniveau.

Idzegea, Banteggea, Ouwster-Nijgea, Ypekolsgea, Wergea. Het wemelt in de Feangreide van de dorpsnamen eindigend op 'gea'. Spreek uit gih-juh. Gea is de oude Friese aanduiding voor dorpsgebied en omvat behalve het dorp ook de bijbehorende landerijen. Beide waren onlosmakelijk verbonden, omdat de dorpingen de directe omgeving nodig hadden voor hun levensonderhoud. Ze verbouwden er gewassen, beweidden er hun vee, sloegen wintervoorraden in van de natte hooilanden, hakten hout, sneden riet en biezen, bevisten het water, joegen op wild en raapten eieren. Sommige delen van het dorpsgebied waren privébezit, andere delen waren in gemeenschappelijk gebruik.

SAMENWERKING OP GEBIEDSNIVEAU

In de nieuwe graseconomie van de Feangreide wordt weer met nieuwe verdienmodellen op de aloude verbreding ingezet, waarbij boeren hun inkomen uit melk op verschillende manieren aanvullen (zie inspiratieconcept 2). Wat en hoe ze dat doen hangt sterk af van de plaatselijke fysieke omstandigheden, het lokale consumptiegedrag en de infrastructuur.

Als iets de afgelopen decennia duidelijk werd, is het dat succes ook sterk afhankelijk is van persoonlijke kwaliteiten. Agrariërs met talent, kennis, durf, ondernemersgeest en de wil tot samenwerking en specialisatie kwamen als eerste bovendrijven. Ze zijn tot op de dag van vandaag succesvol en een voorbeeld voor velen. Degenen die gericht bleven op het eigen boeren erf en eenzijdige focus op zuivelproductie, kregen het moeilijk en gingen na verloop van tijd overstap of stopten. De Feangreide bestaat uit verschillende, grotere en kleinere deelgebieden met veelal een afwijkende bodemstructuur en een specifieke context en identiteit. Nieuwe vormen van samenwerking zijn daarom, net als de aloude dorpsgea, geënt op het schaalniveau van sterk samenhangende deelgebieden. Met een omvang van maximaal enkele duizenden hectares. Daarmee zijn het feitelijk eigentijdse tegenhangers van de oude dorpsgebieden. We hebben zo'n entiteit/landgoed daarom 'Feangreidegea' genoemd.

Wat in de jaren twintig begon met een bescheiden pilot, is inmiddels uitgegroeid tot tientallen landgoederen verspreid over de veenweiden. Binnen deze 'Feangreidegeaën' werken agrariërs nauw samen met bewoners, ondernemers en organisaties op de landgoederen aan het gezamenlijk belang, inkomen en welvaartsniveau. Dit onder leiding van een zelf geworven regisseur die deelnemers binnenhaalt, samenwerking organiseert, toeziet op de financiën en ervoor zorgt dat de revenuen ten goede komen aan alle stakeholders van het Feangreidegea. Inclusief betrokken natuur- en landschapsbeheerders en grondeigenaren. De regisseur vertegenwoordigt het Feangreidegea ook op lokaal, regionaal en provinciaal niveau.

2050

Samenwerkingsverband
'Boeren op Schier'

OPTESOM

Het verdienmodel van het Feangreidegea is een lange optelsom van revenuen. Verrijkt met subsidie-inkomsten en sponsorbijdragen van organisaties die zich graag afficheren met het coöperatieve gedachtengoed, met duurzaam ondernemen en met het merk Feangreide©. In tegenstelling tot een gebiedscoöperatie profiteert het landgoed van de gunstige fiscale status. Ze beheert het eigen gebied en de verschillende uitgeoefende functies: variërend van landbouw, natuur- en waterbeheer tot vastgoed, energie, CO₂-capture, toerisme en recreatie.

RENTMEESTERSCHAP

De schaal van landgoederen maakt dat ze voldoende massa hebben om commerciële activiteiten te ontwikkelen. Net zo goed als aanvankelijke (aanloop)verliezen samen gedragen kunnen worden. Ook kan ze, dankzij de combinatie van functies die de nodige cashflow genereert, vreemd vermogen aantrekken. Dat gebeurt ook in de vorm van risicodragende deelnemingen.

Belangrijke 'karaktereigenschap' van het Feangreidegea is dat er in de lange termijn wordt geïnvesteerd en dat er integraal en vanuit rentmeesterschap wordt geacteerd. Het draait niet om de kortetermijnwinst voor een enkeling, maar om het langetermijnvruchtgebruik en een zorgvuldig beheer van het collectief bezit. Het Feangreidegea gaat niet uit van macht, maar van samenwerking. Samenwerking op basis van gelijkwaardigheid en het benutten van individuele talenten, contacten en expertises.

“MAXIMAAL ENKELE
DUIZENDEN HECTARES”

AANBEVELINGEN OP WEG NAAR 2050

In het voorgaande reikten we drie inspiratieconcepten aan die volgens ons een mooie basis vormen voor een toekomstbestendige landbouw in de Feangreide. Wij roepen op hiermee zo snel mogelijk te gaan pionieren. De opgaven die in de Feangreide samenkomen zijn immers groot, urgent en onontkoombaar. Hoe langer noodzakelijke veranderingen uitgesteld worden, hoe lastiger het wordt om tot een gezonde bedrijfsvoering te komen. Het omgekeerde geldt ook. Hoe eerder je start, hoe meer je het heft zelf in handen kunt nemen.

Op korte termijn willen wij als ITV samen met u, de Feangreidemienskip, vervolgacties opzetten, zodat we direct kunnen starten met het verkennen van nieuwe, toekomstbestendige routes.

▶ **START NU MET REPRESENTATIEVE PROEVEN OP GEBIEDSNIVEAU**

In onze visie verspreidt de transitie van de Feangreide zich als een olievlek. Het start met één of enkele Feangreidegeaën waarbinnen samenwerkende individuen, bedrijven en organisaties nieuwe verdienmodellen ontwikkelen. De successen, opgedane kennis en ervaring vinden vervolgens hun weg naar andere Feangreidegebieden, enzovoorts.

Het is verstandig om met één of twee pilotgebieden te starten. Ze voldoen daarbij aan de volgende voorwaarden:

- Aanwezigheid van enthousiaste en actief participerende koplopers.
- Minimale omvang van 500 - 1000 hectare oppervlak, met meerdere samenwerkende bedrijven en organisaties.
- Een fysisch-geografisch en waterhuishoudkundig logische eenheid.
- Een overheid die in aanvang optimaal participeert. Grond, binnen en buiten het gebied, moet daarbij als instrument inzetbaar zijn.
- Geschikt voor het inrichten van (vormen van) kringlooplandbouw.

De pilots vormen daarmee representatief proefgebied. Het traditionele verdienmodel van individuele melkveehouderijen wordt ingeruild voor een model gebaseerd op samenwerking en stapeling van revenuen. De transitie is radicaal. Ze wordt in één keer, integraal en in de volle breedte doorgevoerd naar de situatie van 2050 toe. Op basis van een robuust, toekomstbestendig (grond)watersysteem.

VOORDELEN

Het werken met proefgebieden biedt een aantal voordelen. De transitie wordt in samenhang en niet op individuele elementen en kwaliteiten getoetst. Het laat zien waar elementen elkaar versterken en waar ze elkaar mogelijk tegenwerken. De pilots dienen ook als voorbeeld en stimulans voor andere gebieden om met transitie aan de slag te gaan. Te beginnen in de Feangreide, maar wellicht ook in andere delen van Fryslân, Nederland en Europa.

De pilots maken een start met de reductie van de Friese broeikasgasuitstoot die in 2030 moet zijn bereikt. Daarmee wordt ook de opgave voor de andere deelgebieden in de Feangreide op korte termijn kleiner.

Uiteraard kunnen boeren(-collectieven) ook zelf alvast starten, al is de pilot vooral ook bedoeld om van de eindsituatie te leren.

GA NU BOUWEN AAN EEN REGIONALE KETEN EN REGIONALE MERKKRACHT

Het is duidelijk dat het bouwen van regionale voedselsystemen, en een regionaal merk, niet eenvoudig is. De mate van complexiteit is groot, de kosten gaan ver voor de baten uit en garantie op succes is er nooit. En toch, als er ooit een moment is geweest om daar in de Feangreide mee te beginnen, dan is dat nu.

Zo wil de Europese Commissie met de onlangs gepresenteerde 'Farm to Fork'-strategie, als onderdeel van de Green Deal, een grotere rol te gaan spelen op de voedselmarkt. Ze richt zich niet langer vooral op produceren, maar nadrukkelijker op duurzaam consumeren. Met een schone, meer natuurlijke productie (kringlooplandbouw), gezonde dieren en vruchtbare bodems als basis. Ook de Rijksoverheid moedigt kringlooplandbouw aan. Ze zet hierbij stevig in op de regionalisering van het voedselsysteem en het bevorderen van lokale voedselproductie en -consumptie. Naar verwachting zal dit zich de komende jaren verder ontwikkelen.

VOORTREKKERSROL

De Feangreide kan een voortrekkersrol vervullen in bovenstaande ontwikkelingen, maar dan moet ze niet te lang dralen. Temeer daar er de komende tijd een robuuste en langdurige investeringsagenda, met pilots en experimenten, beschikbaar komt voor het gebied.

Wel moet er gewaakt worden voor overdreven optimisme. Het ontwikkelen van korte ketens en het vermarkten van producten met toegevoegde waarde is tijdrovend en complex. Bovendien is de concurrentie groot. Om het verschil te maken, moet de Feangreide iets bijzonders uit de hoge hoed toveren. Uit de gepresenteerde inspiratieconcepten blijkt dat daartoe voldoende mogelijkheden zijn. Met een buitengewoon ambitieuze aanpak kan de Feangreide haar kansrijke uitgangspositie de komende decennia verzilveren.

VERBINDEN EN INSPIREREN

Uiteraard dient deze aanpak wel vorm en inhoud te krijgen in een proces in en met de regio. Met als inzet: samenwerking aangaan, bewustwording creëren, gedeelde inhoudelijke onderwerpen en crossovers onderzoeken, wensen inventariseren, gedeelde identiteit verkennen en ontdekken waar ondernemers en organisaties elkaar kunnen versterken. Zo wordt er ook toegewerkt naar een overkoepelend narratief, met aanknopingspunten voor lokale invulling. Het perspectief van de toekomstbestendige Feangreideboer staat daarbij wat ons betreft centraal.

Zoals gezegd, wij denken dat nu het moment is om dit proces te starten. Als ITV spelen we daarin graag een rol om mensen en partijen van binnen en buiten de Feangreide te verbinden en te inspireren en dat sterke merk, dat de Feangreide kan zijn, met gedeelde trots en ambitie samen neer te zetten.

Guldenroede

► **TOT SLOT DE ROL VAN DE OVERHEID: 'SOFT SOIL, SOLID GOVERNANCE'**

Met dit inspiratiemagazine dagen we de mienskip in de Feangreide uit open te staan voor, en aan de slag te gaan met, de noodzakelijke transitie. En daarmee met het veiligstellen van de regionale welvaart. We doen daarbij ook een oproep aan de overheden: het Rijk, de provincie, het waterschap, de gemeentes. Zonder een sterke, betrouwbare en langdurig betrokken overheid kan een dergelijke transitie niet slagen.

Van een afstand lijkt de Feangreidetransitie wat op de ruilverkavelingen in de jaren '70 en '80. Ook toen zag men zich genoodzaakt om met het landschap aan de slag te gaan. In Wageningen werden er zelfs opleidingen voor ontwikkeld. Er kwam nieuwe wetgeving (landinrichtingswet). Ruilverkavelingscommissies zagen het levenslicht. Best ingrijpend, maar toch is de transitie waar we nu voor staan complexer.

RELATIEF EENVOUDIG

De ruilverkaveling in de vorige eeuw was qua governance vrij eenvoudig. Boeren waren in meerderheid voor. Bovendien konden ze gelijk de ontsluiting van de nieuwe boerderijen beter regelen. Het inpassen van een beetje natuur was het moeilijkste niet. De toekomst (intensivering) was duidelijk en sloot aan bij algemene, maatschappelijke ambitie. Uittredende boeren konden bovendien een schappelijke compensatie tegemoet zien.

COMPLEXER

De Feangreidetransitie is complexer. Al gaat het ook hier primair om een herschikking van beschikbare agrarische gronden. Met toevoeging van natuur, infrastructuur én nieuwe verdienmodellen.

Grootste verschil is dat een uniforme, sectorale aanpak niet zal werken. Het aantal stakeholders in de Feangreide is immers omvangrijk en divers. Ze hebben het recht om gehoord te worden, los van het feit dat hun inbreng een belangrijke succesfactor is. Daarnaast speelt de overheid een belangrijke, zo niet de belangrijkste, rol in de transitie van de Feangreide. Gedurende de pilotfase, maar ook daarna.

GRONDVERWERVING

De eerste rol van de overheid is die van ondernemende grondverwerfer. Wanneer het peil in de Feangreide onomkeerbaar wordt verhoogd, zal dat een negatieve invloed hebben op de prijs van agrarisch onroerend goed, en met name land, en zal de belangstelling afnemen. Stagnerende vraag biedt overheden de gelegenheid om proactief terreinen te verwerven. Om ze later - in erfpacht of conditionele eigendom - weer uit te geven aan landgoederen, gebiedscoöperaties of ondernemers. Het zou mooi zijn als provincies en lokale overheden alvast starten met de aankoop van gronden.

GLB+

De overheid is ook vormgever en uitvoerder van het gemeenschappelijk landbouw beleid (GLB). De verwachting is dat de geschetste transitie van de Feangreide bij uitstek past in de gedachten over de ontwikkeling van de tweede pijler van het GLB: de plattelandsontwikkeling. Via deze pijler wil Europa plattelandsgebieden ondersteunen om het hoofd te bieden aan uitdagingen op het gebied van milieu, maatschappij en economie.

Vanaf 2020 wordt gestart met een vertaling in concrete Nederlandse plannen en regelgeving. Hoe deze tweede pijler vorm krijgt is nu onderwerp van discussie. Een actieve participatie van de provincie in deze discussie, gericht op de Feangreide, wordt aanbevolen.

Het GLB wordt elke 7 jaar vernieuwd, dus tot 2050 hebben we zo'n 4 cycli tegoed. Op EU-niveau is een - langzame - vergroening van het GLB ingezet. Het is ons inziens de rol van het Rijk om elke EU-cyclus deze casus te benadrukken en verder te brengen. Landelijk kunnen lagere overheden, binnen het GLB-kader, veel meer experimenteeruimte afdwingen. Wij roepen de provincie nadrukkelijk op hier ruimte voor te scheppen: het Feangreidegea als model voor het GLB van de toekomst.

KENNISCENTRUM

Kennisontwikkeling van het Feangreidegea is daarbij onontbeerlijk. Wij pleiten dan ook voor het oprichten van een kenniscentrum 'landbouw-op-veen'. Bij voorkeur in samenwerking met een hogeschool.

Tot slot. Het is verleidelijk om de Feangreide te zien als een transitievraagstuk waar de overheid op het einde van de reis kan uitstappen en de regie kan loslaten. In dit gebied, met een zeer kwetsbare bodem, is dat niet verstandig. Daar waar verschillende verdienfuncties met elkaar moeten interfereren, is het nodig dat 'de bodem' een bestendige sponsor houdt in de vorm van ons allen, de commons: de overheid.

Sicco Mansholt

VERANTWOORDING

In het Bestuursakkoord 2019-2023 van de Provincie Fryslân is afgesproken dat er een 'taskforce' komt voor het Veenweidegebied. Daarvoor is een team samengesteld dat bestaat uit Albert van Zadelhoff (expert finance), Joris Lohman (expert food) en Gilles Erkens (expert bodemdaling) en rijksbouwmeester Floris Alkemade.

De leden zitten op persoonlijke titel in deze taskforce die vanuit de Provincie Fryslân wordt ondersteund door Arjen Brouwer, senior adviseur ruimtelijke kwaliteit. Na installatie is de naam van de taskforce gewijzigd in Inspiratieteam Toekomst Veenweide (ITV), omdat de term 'taskforce' te veel geassocieerd wordt met een focus op het zelf tot uitvoering brengen van ontwikkelingen en initiatieven.

De focus van het ITV ligt bij het inspireren en reflecteren. Vanuit een onafhankelijke blik, en met oog voor de lange termijn, partijen in het gebied op weg helpen om de stappen te zetten die nodig zijn en om nieuwe wegen in te slaan.

Het inspiratiemagazine 'Feangreide 2050' is de eerste publicatie van het ITV en verschijnt gelijktijdig met de terinzagelegging van het ontwerp Veenweideprogramma 2021 - 2030.

Graag nodigen wij lezers uit om - eventueel vertrouwelijk - te reageren. Uw bijdrage kunt u sturen naar de secretaris van het ITV:
arjen.brouwer@fryslan.frl

Colofon

Inspiratieteam Toekomst Veenweide

Albert van Zadelhoff

Joris Lohman

Gilles Erkens

Floris Alkamade

Arjen Brouwer (secretaris)

Tekstredactie

Terwisscha & Wagenaar

Vormgeving

Femke Stout & Eline Hofsteezer

Fotoverantwoording

p. 10 Tresoar Fries Fotoarchief

p. 14 Pake's boerderijke

p. 20 Van Gogh Nationaal Park nieuwe stijl/www.ivn.nl

p. 22 Marché de Dieppe/Ben Collier; Bleu d'Auvergne AOP/Grange de la Haute Vallée; Ronald Hissink

p. 23 Vakantiewoning Caseta/Lichtstad Architecten

p. 24 Shutterstock

p. 26 Financieel Dagblad; LTO noord; Solarpark de Kwekerij/Wim ten Brinke

p. 28 Onbekend

p. 30 Fonger De Vlas Fotografie; www.boerenopschier.nl; Alexander Schippers, ANP

p. 34 David van Dam, ANP

p. 37 Nico Naeff, Nederlands Fotomuseum

November 2020

W

D

E

W

N

Z

L

L

N

